

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.45>

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Гребенюк Д.О.,
*асистент кафедри міжнародного
та європейського права
Національний університет
«Одеська юридична академія»*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9682-3017>
e-mail: grebeniuk_dmytro@onua.edu.ua

Гребенюк Д.О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві.

Дана наукова стаття присвячена дослідженню процесу становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Дослідження охоплює еволюційний шлях та становлення поняття наднаціонального парламентаризму в контексті міжнародних відносин, виявляючи його ключові аспекти, значення та вплив на глобальну систему. Правовий аналіз історичного коріння та контексту формування цієї концепції, допомагає дослідити роль міжнародних організацій та парламентів у сприянні становленню наднаціонального парламентаризму. Зокрема, воно акцентує увагу на різних механізмах та структурах, які сприяють співпраці та регулюванню міжнародних відносин через парламентські органи. Також в дослідженні розглядаються функції та повноваження законодавчих органів, які мають ознаки наднаціонального парламентаризму. Порівнюючи різні моделі та механізми парламентаризму на міжнародному рівні, дослідження аналізує їхню ефективність у вирішенні міжнародних проблем. Наукова робота висвітлює виклики та перспективи концепції наднаціонального парламентаризму, вказуючи на можливі шляхи його подальшого розвитку та вдосконалення для забезпечення ефективної участі національних парламентів у формуванні світового правопорядку. Ідея становлення концепції наднаціонального парламентаризму може викликати питання щодо суверенітету, оскільки такі аспекти, як наднаціональність та суверенітет – можуть конфліктувати або взаємодоповнюватися. Суверенітет традиційно визначається як влада держави над її власною територією та народом, що означає, що країна має право встановлювати свої внутрішні закони, приймати рішення та діяти самостійно без втручання зовнішніх суб'єктів. Запропонована концепція, навпаки, передбачає утворення або розвиток наднаціональних структур, які можуть мати свої парламенти або представницькі органи, що роблять рішення на рівні, що перевищує національний. Отже, концепція наднаціонального парламентаризму може поставити під сумнів або переосмислити традиційне уявлення про суверенітет держави в контексті її участі у наднаціональних структурах.

Ключові слова: Сучасне міжнародне право, природа парламентаризму, концепція наднаціонального парламентаризму, наднаціональність, європейський парламент, суверенітет.

Grebeniuk D.O. Formation of the Concept of Supranational Parliamentarism in Modern International Law.

This scientific article is devoted to the study of the process of formation of the concept of supranational parliamentarism in modern international law. The study covers the evolutionary path and the formation of the concept of supranational parliamentarism in the context of international relations, revealing its key aspects, significance and impact on the global system. Legal analysis of the historical roots and context of the formation of this concept helps to explore the role of international organizations and parliaments in promoting the formation of supranational parliamentarism. In particular, it focuses on various mechanisms and structures that promote cooperation and regulation of international relations through parliamentary bodies. The study also examines the functions and powers of legislative bodies

that have signs of supranational parliamentarism. Comparing different models and mechanisms of parliamentarism at the international level, the study analyzes their effectiveness in solving international problems. The scientific work highlights the challenges and prospects of the concept of supranational parliamentarism, pointing to possible ways of its further development and improvement to ensure the effective participation of national parliaments in the formation of the world order. The idea of becoming a concept of supranational parliamentarism can raise questions about sovereignty, since aspects such as supranationalism and sovereignty can conflict or complement each other. Sovereignty is traditionally defined as the power of a state over its own territory and people, which means that a country has the right to establish its own internal laws, make decisions and act independently without the intervention of external actors. The proposed concept, on the contrary, involves the formation or development of supranational structures that can have their own parliaments or representative bodies that make decisions at a level exceeding the national one. Consequently, the concept of supranational parliamentarism may challenge or rethink the traditional notion of state sovereignty in the context of its participation in supranational structures.

Key words: Modern international law, the nature of parliamentarism, the concept of supranational parliamentarism, supranationality, european parliament, sovereignty.

Матеріали і методи. Ключовим аспектом даного наукового дослідження безумовно є методологія. Вона визначає підходи та інструменти для дослідження концепції наднаціонального парламентаризму. В даній статті використовуються різноманітні засоби, щоб якомога краще зрозуміти проблематику, яка привертає увагу науковців та практиків. Це дослідження присвячено правову аналізу концепції через призму системного підходу. Системний підхід в контексті дослідження полягає у розгляді наднаціонального парламентаризму як складної системи, що включає у себе не лише окремі елементи, але й їх взаємозв'язки, взаємодію та вплив на національний та наднаціональний рівень.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ перебуває в постійному процесі трансформацій у всіх сферах життя, включаючи політичні та правові аспекти. Один з ключових напрямів, який привертає дослідницький інтерес є становлення концепції наднаціонального парламентаризму в контексті міжнародного права. Від початку свого існування міжнародне право пройшло складний еволюційний шлях, адаптуючись до потреб мінливого глобального устрою. Застосування принципів парламентаризму на міжнародному рівні стає однією з актуальних та перспективних тенденцій у розвитку міжнаціональних структур та міждержавного взаємодії.

Дослідження становлення концепції наднаціонального парламентаризму у міжнародному праві визначається актуальністю даної теми в контексті постійних змін, де зростає значення міжнародного співробітництва та управління саме на різних рівнях. Ця наукова робота спрямована на систематизацію та аналіз ключових етапів формування концепції наднаціонального парламентаризму в контексті міжнародного права. Ретельне використання історико – правового методу дозволить з'ясувати її сутність, визначити перспективи та вплив на міжнародні право-відносини. Варто зацентувати, що дана концепція представляє собою ідею або модель, яка досліджується та розвивається в міжнародному праві, але не є конкретно встановленою та уніфікованою в юридичному вигляді, подібно до національних парламентських систем. Концепція стосується теоретико-ідейного підґрунтя розвитку парламентарних структур у міжнародному просторі. Вона розглядається як можливий напрям для утворення чи розвитку наднаціональних органів або структур, які б могли брати участь у прийнятті рішень на рівні, що перевищує національні межі, та виконанні певних функцій, пов'язаних із міжнародною політикою, правом та співпрацею між країнами. Ця концепція зазвичай базується на ідеях глобального співробітництва, демократії, представництва та спільного управління міжнаціональними питаннями через спільні парламентські структури або форми співробітництва між країнами.

Отже, хоча і існують приклади формування міжнаціональних парламентських органів або механізмів співпраці, концепція наднаціонального парламентаризму все ще розвивається та перебуває на етапі концептуального обговорення та теоретичних роздумів, але не має однозначного та загально визнаного закріплення у міжнародному праві, саме тому дана наукова робота пропонує ретельно проаналізувати етапи формування концепції наднаціонального парламентаризму, враховуючи особливості міжнародного права, та віддати належну увагу впливу цієї концепції на формування міжнародних норм та стандартів управління.

Для комплексного дослідження концепції необхідно розпочати саме з визначення терміну наднаціональний, як зазначає В.В. Коваленко, що: «нормативне закріплення терміну «Наднаціональність» було здійснене в Договорі про заснування Європейського об'єднання вугілля й сталі від 1951 р. (ст. 9), однак у 1967 р. дія цієї статті була скасована. У межах сучасної юридичної науки не існує єдиного підходу до розуміння поняття наднаціональності. Х. Якименко зазначає, що ця ситуація зумовлена такими факторами: відсутністю документа, який би розкривав поняття наднаціональності; відсутністю конкретизації змісту категорії «наднаціональність» у тих документах, де вона раніше вживалася; різними методологічними прийомами, які застосовують під час проведення аналізу цього явища» [1].

Професор О.К. Вишняков зазначає, що: «Наднаціональність – термін, який має різні характеристики у правовій доктрині. Він застосовується, зокрема, щодо органів деяких міждержавних утворень та пов'язується з певними ознаками» [2].

Наднаціональними йменують міждержавні угруповання інтеграційного характеру, оскільки на відміну від традиційних міжнародних організацій учасники передають їм деякі свої державні функції, причому останні зливаються, набувають спільного характеру та здійснюються знов-таки створеними спільно автономними владними органами [3].

Як доктринальний цей термін почав застосовуватися з початку ХХ століття. У подальшому було висунуто ідею «наднаціонального порядку» як вищої сутності права, яке повертатиметься до *jus gentium*. У повоєнний період елементи наднаціональності відзначаються в літературі, присвяченій діяльності Європейських співтовариств та Європейського Союзу. У цей період Західна Європа пройшла період глибокої трансформації, коли усталені моделі політичної влади були радикально переглянуті, результатом чого став «новий тип державної форми над національною державою», коли виникло питання «чи Співтовариства конституювали нову, «постнаціональну» політичну систему, в якій владі національних урядів було призначено відступати» [4].

У західноєвропейській доктрині наднаціональність розглядають як функціональну ознаку об'єднання держав, відповідно до якої окремі суверенні права у визначених конституцією міжнародної структури галузях передаються країнами певному наднаціональному органу, причому такий процес є незворотним та поступово унезалежнюється від волі окремих держав [5].

Французькі юристи П. Петер та І. Комбако підкреслюють, що головним елементом наднаціональності є спосіб прийняття рішень, що застосовується в органах міжнародних організацій: так, прийняття рішень більшістю голосів дає підстави говорити про наднаціональний характер певної інституції [6].

Визначаючи наднаціональність, професор П. Пескаторе запропонував використовувати при цьому такі критерії: 1) визнання суб'єктами спільності їхніх інтересів; 2) існування ефективної влади; 3) автономний характер влади [7].

У свою чергу, К. Фон зазначає, що наднаціональна організація повинна мати такі ознаки: 1) формування інституцій організації на основі залучення міжнародних чиновників, котрі не мають імперативних мандатів своїх урядів; 2) прийняття рішень у рамках інституцій більшістю голосів; 3) прийняття актів, що мають юридичну силу для держав – членів організації та напряду діють на їхній території [8].

Варто зазначити, що термін «наднаціональність» не є визначеним чи однозначним у вітчизняній доктрині. Це поняття використовується для позначення рівня або масштабу, який перебуває вище або поза межами національних інтересів чи рамок однієї країни. Одна з причин різниці думок щодо терміну полягає у тому, що різні науковці та фахівці можуть розглядати цей термін через призму власних інтересів. Це приводить до різних тлумачень та інтерпретацій цього терміну. Оскільки вітчизняна доктрина може бути досить різноманітною та еволюційною, різні підходи та тлумачення до цього терміну можуть існувати в залежності від конкретного контексту, предмету дослідження та наукового підґрунтя авторів.

Л. Фалалєєва зазначає, що: «наднаціональність є функціональною ознакою інтеграційного об'єднання держав, яке має власну автономну правову систему, створену шляхом передачі на його користь низки суверенних прав держав - членів, реалізація котрих покладається на відповідні інституційні органи об'єднання, що приймають обов'язкові для цих країн рішення (переважна більшість таких приписів має пряму дію у внутрішніх правопорядках держав-членів)» [9].

О.В. Пасечник зазначає, що: «Термін «наднаціональність» іноді використовується у вільний, невиразний сенс в інших контекстах, іноді як заміна терміну міжнародний, транснаціональний, або глобальний» [10].

Як зазначають автори наукової статті «виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного», що: «у контексті міжнародного права, поняття «наднаціональність» відноситься до концепції, яка виходить за межі традиційних національних кордонів та передбачає спільну участь, співробітництво або інтеграцію країн або регіонів на підвищеному, наднаціональному рівні. Це може означати формування спільних законодавчих органів або структур, які діють та координують законодавчу діяльність на рівні більше ніж національний. Становлення терміну «наднаціональний парламентаризм» був результатом розуміння необхідності залучення національних парламентів до міжнародного рівня управління та формування спільних механізмів прийняття рішень. Концепція наднаціонального парламентаризму постала як відповідь на виклики глобалізації та потребу в ефективній глобальній системі управління» [11].

Однак, згодом поняття «наднаціональний» було розширено й удосконалено. З урахуванням розвитку політичних та правових ідей, поступово формувалася концепція наднаціонального парламентаризму, яка покликана забезпечити більшу участь національних парламентів у прийнятті міжнародних рішень та контролі за їх реалізацією. Це відображало необхідність зміцнення ролі парламентів як представників громадян у прийнятті рішень на наднаціональному рівні [11].

Наднаціональний парламентаризм може виявлятися в різних формах залежно від конкретних угод чи обставин, але основною його ідеєю є співпраця між країнами або регіонами у сфері законодавства та влади для спільного досягнення цілей та розв'язання проблем. Вивчення концепції наднаціонального парламентаризму в контексті сучасного міжнародного права зводиться до більш глибокого розуміння того, як міжнародні норми формуються та приймаються. Однією з найперспективніших реалізацій цієї концепції став Європейський Парламент, який відіграє важливу роль у формуванні європейської інтеграції та правової гармонізації між країнами Європейського Союзу. Розглядаючи приклад Європейського Парламенту, можна краще розібратися в концепції наднаціонального парламентаризму та його реалізації в сучасних міжнародних відносинах [11]. Характерно, що розширення Європейського Союзу йде паралельно з укріпленням наднаціональних інститутів, збільшення компетенцій Європейського Парламенту, стало підґрунтям для багатьох досліджень, також з'являється проблематика співвідношення національних та наднаціональних інститутів [12]. Також не можна не згадати, той факт, що досягненням європейської спільноти є повне дотримання норм життєдіяльності людини та загальнолюдських принципів, це мотивує країни, які не є членами цієї спільноти до створення всіх необхідних умов для зростання економіки, зміцнення соціального діалогу, покращення освіти, щоби громадяни їх країн мали такі ж самі умови життя, як і громадяни Європейського Союзу [13]. Зазначені аспекти тільки підсилюють значимість обраної теми дослідженні, тому, що ми бачимо скільки напрямів охоплює запропонована концепція та яку користь результат дослідження може принести для вітчизняної науки.

Варто зазначити, що парламентаризм характеризується як масове політичне явище починаючи з дев'ятнадцятого століття. В деяких країнах громадяни стають учасниками управлінських процесів та в політичній системі починають з'являтися парламентські установи. Історія еволюції парламентаризму свідчить нам про достатньо складний шлях його формування і ми бачимо, що дане явище притаманне майже кожній цивілізованій країні. Абсолютно природно, що даний інститут має свою специфіку, яка актуалізує даний аспект проблематики.

На сучасному етапі, коли відбулись фундаментальні зміни в розвитку суспільних відносин, парламентаризм не можливо порівняти з класичними його формами, які діяли раніше. Сучасна система управління держави, побудована так, що парламентаризм с часом втрачає своє значення, як представницького органу, а через призму представництва і значення, як законодавчого органу.

Законотворчість, одна із головних функцій парламентаризму, яка вже перетворилась на професію. Безумовно ця галузь потребує фахівців з відповідними навичками та досвідом, які поступово стають все менш залежними від своїх виборців. На даному етапі варто згадати німецького юриста Теодора Маунца, який стверджував, що: «незважаючи на терміни «народне представництво» та «народний представник», між народом та парламентом не існує відносин представництва. На відміну від відносин представництва, за яких представник повинен діяти за настановами подання, парламент може приймати рішення або вдаватися до дій, що перебувають у суперечності з дійсною або передбачуваною волею народу».

Пропонуючи ідею становлення концепції наднаціонального парламентаризму, безумовно враховуються наукові праці вчених та експертів, які запропонували різні моделі створення міжнаціональних або реформування вже існуючих наднаціональних парламентських структур для

вирішення пивних питань. Вони акцентують на необхідності спільних органів, які б вміли приймати рішення на рівні, що перевищує національні межі. Варто зазначити, що під час дослідження природи цього явища було ретельно проаналізовано та виявлено його теоретичні та практичні аспекти, але цілком логічно виникає питання щодо місця суверенітету у цій концепції. Зокрема, як ці парламентські органи впливають на суверенітет кожної окремої держави та до якого рівня може доходити здатність цих структур приймати рішення, що є обов'язковими для учасників. Такі питання викликають обговорення та можуть змінювати традиційні уявлення про суверенітет у зв'язку із участю у наднаціональних структурах.

Певну відповідь можна отримати у науковій статті професора Ф.В. Барановського, де він зазначає, що: «Аналіз досліджуваної проблеми говорить про те, що майбутній європейський та й глобальний порядок значною мірою залежить від досягнення певного балансу в рамках дихотомії інтеграція – суверенітет. В цьому плані варто зробити спробу визначити певні аспекти, що істотно впливають на проблему. По-перше, потрібно розуміння необхідності застосування прагматичного підходу до зазначеної проблеми. Лише реальне життя покаже наскільки такі цінності як національна ідентичність та культурна ідентичність виявляться життєздатними у майбутньому. Відкритість, тісні зв'язки з іншими суспільствами зможуть перевірити та підтвердити силу національної ідентичності. По-друге, існує необхідність визначити сили, які завжди маніпулюють аргументами на користь національного суверенітету. У транзитивних країнах, наприклад, можна виокремити принаймні два феномени: політичні сили, засновані на радикальній ідеології і політичних інтересах та групи інтересів в економічній сфері, які бачать загрозу у конкуренції, лібералізації, відкритості. По-третє, розв'язання будь-яких спільних проблем має ґрунтуватися на базових цінностях: співпраці та повазі. Європейська співпраця є найкращою відповіддю на виклики, перед якими стоїть Європа, у тому числі на проблему національного суверенітету. Вже сьогодні, за умов існування глобальної взаємозалежності, такі ключові чинники як мир і стабільність у світі не можна гарантувати добре захищеними кордонами або рівновагою сил. Гарантувати їх може лише міжнародна співпраця, для якої потрібні спільні цінності та почуття ідентичності. Виходячи з поточної міжнародної ситуації, сучасний рівень економічного, політичного і особливо воєнного суперництва не залишає жодній європейській державі надій на те, що їй вдасться кинути виклик наддержавам. Національний суверенітет перетворюється для європейських держав у щось уявне: жодна з них не має достатнього потенціалу, щоб затвердити свою справжню незалежність» [14].

Висновок. У результаті дослідження концепції наднаціонального парламентаризму було виявлено, що ця ідея представляє собою потенційний шлях для розвитку спільних парламентських структур або органів, які могли б вирішувати міжнаціональні питання та спільно приймати рішення. Підґрунтям для цієї концепції є історичний контекст міжнаціональних відносин та розвиток парламентаризму у сучасному міжнародному праві. Аналіз різних точок зору щодо терміну наднаціональність дозволяє усвідомити різноманітність тлумачень та інтерпретацій цього терміну у залежності від контексту дослідження. Це породило запитання щодо суверенітету в контексті участі незалежних держав у наднаціональних структурах, що може вимагати подальшого досліджування цієї проблематики для кращого розуміння та розвитку концепції наднаціонального парламентаризму, адже це відкриває шлях до спільного прийняття рішень на наднаціональному рівні, але одночасно ставить під сумнів традиційне уявлення про суверенітет у зв'язку із участю у подібних структурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко В.В. Наднаціональність як особлива ознака правової природи європейського союзу. URL: <http://surl.li/ntwhf>.
2. Вишняков О.К. Європейський суд з прав людини як наднаціональне утворення. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=3tZ6oNQAAAAJ&citation_for_view=3tZ6oNQAAAAJ:mB3voiENLucC.
3. Вишняков О.К. Наднаціональність як правовий феномен. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IM-AGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nponyua_2014_14_13.pdf.
4. Rosamond B. Theories of European Integration. – New York: Macmillan Press, St. Martin's Press, 2000. – 232 p.

5. Vodiannikov O. Supranationality in the European Union law: Goetterdammerung of Europe or reconsideration of law? *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2001 р. № 3. с. 162–192.
6. Шпакович О.М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу. *Європейське право*. 2012 р. № 1. с. 76–83.
7. Шпакович О.М. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав – членів. *Віче журнал Верховної Ради України*. 2014 р. № 20. с. 28–32. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/viche_2014_20_8.pdf.
8. Муравйов В.І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика). 2002 р. – 425 с.
9. Фалалєєва Л.Г. Правові аспекти становлення та розвитку виконавчих органів Європейського Союзу: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. 2003 р. с. 16.
10. Pasechnyk O. Suprastatehood and supranationality in the prism of modern international law. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/62/17-182-188.pdf>.
11. Мануїлова К.В., Гребенюк Д.О. Виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2023 р. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/149.pdf.
12. Гребенюк Д.О. Генезис європейського парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Том 1. № 72. 2022 р. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/266756/262730>.
13. Гребенюк Д.О. Співпраця Європейського Парламенту з Верховною Радою України: нормативно-правова база, цілі та євроінтеграція. НАУКОВА СПІЛЬНОТА. 2022. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3951/>.
14. Барановський Ф.В. Проблема національного суверенітету та європейська інтеграція: у пошуках балансу. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015 р. № 4. с. 46–53. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/713>.